

פרק חמישי

א. ארבע מדות במוכרין, במה דברים אמורים, במדה שאינה של שניהם, אבל אם היה בידו של אחד מהן, ראשון ראשון קנה, במה דברים אמורים, ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם, ברשות הלוקח, כיון שקבל עליו הרי זה קנה, ברשות המוכר, עד שיגביה או עד שיוציא מרשות הבעל, ברשות

חסדי דוד

פרק חמישי

ע"י גרירה וכגון שצירף ידו למטה מג' סמוך לאסקופה וקבלה, והכי נמי מהני בהו שיקבל עליו המוכר או הנפקד במצות המוכר להשאיל מקום ללוקח או ע"י שכירות מקום. והא דלא ערבינהו ותנינהו כמו שהקשו התוס' [ד"ה ארבע], כבר נשמר מזה רשב"ם וכתב [ד"ה עד שיקבל עליו] ראורחא דמלתא בעא למיתני דסתם מוכר רוצה לפנות את ביתו ואינו חפץ להשאיל או להשכיר, וגבי נפקד שייך קבלה ושכירות דכי היכי שהיה נפקד של זה הראשון הכי נמי ישמור פקדונו של שני דהיינו הלוקח, ולרבותא תנא גביה קבלה ושכירות וכל שכן הגבהה והוצאה, ע"ש.

ואמנם התוס' [ד"ה ארבע] הקשו עוד על פירושו והעלו דד' מדות היינו מדות ממש כלומר כלים, והם מדת סרסור מדת מוכר מדת לוקח ומדת נפקד, ע"ש. ואמנם לפי מסקנת הגמ' אליבא דר' יוחנן היינו רכליו של אדם אין קונים אלא במקום שיש לו רשות להניחו, ומפרשין דרשות הרבים דקתני הכא לאו דוקא אלא כלומר בסמטא ובחצר שאינה של שניהן, פירוש שאינה של א' מהן לבדו אלא דתרווייהו מוכר ולוקח שהיא חצר השותפין. ומסקינן נמי בגמ' רכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה, וכן כליו של לוקח ברשות מוכר, אלא מאני דמוכר בי מוכר ומאני דלוקח בי לוקח, ע"ש. ואמנם דברי רבותינו בעלי התוס' ראמין צריכין ביאור, מהו חילוקי הדינים של הד' מדות דהיינו מאני ממש דקאמרי. והכי פירושו. מדת לוקח אם היא ברשותו של לוקח, מיד שנכנסו המטלטלין בתוך הכלי אף עפ"י שלא מדר ושלא אמר לו זיל וקני מכיון שקבל עליו המוכר (לקנות) [למכור] ופסק דמים כגון דאמר לו סאה בסלע והיה שם בתוך הכור ל' סאין קנה כלם מיד (ואם הוא דבר שדמיו קצובין אעפ"י שלא פסק, כ"כ

א. ארבע מדות וכו'. בגמ' פ' הספינה דף פ"ה [ע"א] מייתי לה. ובנוסחא שלפנינו יש חסרון וט"ס וכצ"ל: ד' מדות במוכרין עד שלא נתמלאה מדה למוכר משנתמלאה מדה ללוקח, במה דברים אמורים במדה שאינה של שניהם אבל אם היתה מדה של א' מהן וכו'. ולכאורה הד' מדות היינו ד' רשויות, רשות הלוקח רשות המוכר רשות הרבים ורשות הנפקד. אכן פירשב"ם ז"ל [ד"ה ה"ג בתוספתא] דליכא למימר הכי, דהא רשות מוכר ורשות הנפקד חד דינא נינהו רבתרווייהו מהני הגבהה והוצאה וקבלה ושכירות. לכך פירש שהד' מדות הן ד' חילוקי דינים, מדה שאינה של שניהן כגון של סרסור ברשות הרבים ובחצר שאינה של שניהן שלא נתן להם רשות בעל החצר למדור שם דאמרינן בה עד שלא נתמלאה המדה למוכר משנתמלאה ללוקח דלדעת כן השאילה להם לזה למדידה ולזה להצניע את שלו, וכל זמן שעוסק המוכר במדידה הרי היא ברשותו ומשנתמלאה נעשית כליו של לוקח, דסבידא ליה להאי תנא רכליו של לוקח קונה ברשות הרבים, הרי מדה א'. והשנית, היינו כשהמדה שלהן של מוכר או של לוקח דאמרינן ראשון ראשון קנה, שאם היא של מוכר אעפ"י שנתמלאה לא קנה לוקח אלא הרי היא של מוכר ואעפ"י שפסק, ואם היא של לוקח אפי' לא נתמלאה ראשון ראשון קנה אע"ג דהוי ברשות הרבים להך תנא וכדאמרן. והשלישית, היינו רשות לוקח, ראפי' בלא שום מדידה כיון שקבל מוכר ונתרצה ואמר לו כל תבואה זו קנויה לך בכך וכך לכל סאה מיד קנה ליה רשותו ללוקח. והרביעית, רשות מוכר ונפקד דחד דינא נינהו דמהני בהו הגבהה, או הוצאה אפי' בלא הגבהה

המופקדין אצלו, עד שיקבל עליו או עד שישכיר את מקומו. אימתי אמרו מטלטלין נקנין במשיכה, ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהן, ברשות הלוקח, כיון שקבל עליו הרי זה קנה, ברשות המוכר, עד שיגביה או עד שיוציא מרשות הבעלים, ברשות זה שמופקד אצלו, עד שיקבל עליו או עד שישכיר לו את מקומו. ב. עד שלא נתמלאת המדה נשברה מדה, נשברה למוכר,

חסדי דוד

דהוה ליה למימר איפכא עד שישכיר את מקומו או עד שיקבל עליו, דהיינו בדבור בעלמא דהשתא הוה ליה זו ואין צריך לומר זו. ומיהו לא קשיא דלא ראי זו כראי זו, דכל שהשכיר לו את מקומו ממש בשכירות הוה ליה רשות לוקח ממש וקנה מיד אפי' בלא אמירת מוכר אלא שהמוכר אמר לו הריני מוכר לך מטלטלין שיש לי ברשות פלוני והלך הלוקח מעצמו ושכר את רשות הנפקד קנה מיד. אבל מ"ש שיקבל עליו הוא ענין אחר, שאומר המוכר לנפקד פירות או מטלטלין שיש לי ברשותך תנם לפלוני, וקבל עליו ליתנם לו אז קנה. ולפי מ"ש הר"ב ש"ך שם ס"ק ו' צריך דוקא שיאמר לו זכה לפלוני, ראל"כ לא אמרינן בהא תן כזכי כיון שלא מסרם בידו ארעתא דהכי אלא שהיו מופקדים גביה מקמי הכי, ע"ש.

ב. עד שלא נתמלאת וכו' רבי יהודה אומר וכו'. בפרקין [דף פ"ז ע"א] תנן: המוכר וכו' והוקרו או שהוזלו עד שלא נמתלאת המדה למוכר משנתמלאת המדה ללוקח ואם היה סרסור ביניהן נשברה החבית נשברה לסרסור. ובגמ' דף פ"ז [ע"א] מפרש רישא במדה בלא סרסור, פירוש שלא היה הסרסור שם אלא שהשאל המדה למוכר וללוקח, ולכך יש חילוק בין קודם מילוי לאחר מילוי וכדלעיל, וסיפא איירי בסרסור עצמו. ופירשו התו' [ר"ה נשברה]: היה סרסור ביניהם ומדר להן כדרך סרסורים שמורדין בשכר שנותנין להם ונשברה החבית ע"י מדידה נשברה לסרסור וכגון שלא היה באונס אלא ע"י שלא נזהר יפה במדידה, ע"כ. פירוש לפירושים, דסיפא איירי במדה של המוכר או הלוקח, ומ"ש שלא נזהר יפה אין הכוונה שהיה פושע דא"כ למה הוצרכו לאוקמה שמורד בשכר אפי' יהא שומר חנם מ"מ חייב בפשיעה אלא כלומר שלא היה באונס גמור. וכן מצאתי בשיטה מקובצת בשם הר"י וז"ל: וכגון שלא היה באונס אף עפ"י שלא פשע אלא שרומה

הרמב"ם בפ"ד [הל' מכירה הי"ב] ושאר פוסקים). ואם מדת הלוקח בסימטא או ברשות שניהם או ברשות מוכר, לא קנה מיד אא"כ מדר לו המוכר ואז קנה ראשון ראשון, או דאמר לו זיל וקני, זו היא מדה אחת. מדה שנית, מדת המוכר, שאפי' היא ברשות לוקח וכל שכן בשאר מקומות לא קנה אפי' מדר ואפי' אמר לו זיל קני עד שיגביה או יוציא מרשות ההוא. ומ"מ אם מדר הקונה עצמו איכא מאן דאמר דקנה (עיין בטור סי' ר'). מדה שלישית, מדת סרסור בסמטא או בחצר של שניהם, דעד שלא נתמלאה המדה של מוכר, משנתמלאת המדה קנה לוקח והוא שהשאלה מתחלה לשניהם וכדלעיל. מדה רביעית, מדת הנפקד רכיון שקבל הנפקד ליתן לו במתנה ללוקח כרי שיקנה לו הוה ליה כמו שדה של לוקח וקנה מיד, אי נמי שהשכיר לו המדה והמקום ובאלו קנה אעפ"י שלא מדר כמו בשל לוקח גופיה. ואמנם יש בכל זה כמה פרטי וחילוקי דינים לא עת האסף, וע"ס הנז' ועמש"ל בסמוך.

אימתי אמרו וכו'. לעיל איירי במידי דבעי מדידה כגון יין ושמן או תבואה וכדומה ולכך הזכיר בהם חילוקי המדות, והכא איירי במטלטלין דליכא בהו מדידה, וקאמר בהו נמי ד' חילוקי דינים מעין אותם דלעיל. שאם הוא ברשות הרבים כלומר בסמטא, אי נמי בחצר שאינה של שום א' מהן אלא של שניהן בשותפות, בהא משיכה מהניא. וברשות לוקח אפי' משיכה א"צ, אלא כיון שקבל המוכר למכור קנה לו רשותו (ואיכא בהא פלוגתא אי בעי משתמרת לדעתו וכמו במציאה, אי נמי אי סגי בהא משתמרת לדעת מוכר, עיין ר"ס הנז'ל' ובש"ך שם). אבל ברשות מוכר בעי הגבהה והגבהה מהני אפי' ברשות הרבים ממש. וברשות הנפקד כיון שנתן או השכיר רשותו ללוקח קנה ואפי' הקנהו לו בדבור בעלמא סגי. ומ"מ איכא למידק בין הכא ובין בההיא דלעיל

משנתמלאת מדה, נשברה ללוקח, רבי יהודה אומר אם היה סרסור ביניהן, נשברה חבית נשברה לסרסור, מודים חכמים לרבי יהודה בזמן שהצלוחית ביד התינוק וחנוני מערה לתוכה שמן ונפלה ונשברה שחייב על השמן ופטור על הצלוחית, ואם הטה צלוחית ושברה חייב אף על הצלוחית, ור' יהודה פוטר, שעל מנת כן שלח בנו אצל חנוני על מנת שיאבד את האיסר וישבר את

חסדי דוד

ומודים חכמים לר' יהודה בזמן שהצלוחית ביד התינוק ומדר חנוני לתוכה שהחנוני פטור, ע"כ. ובגמ' דף פ"ז [ע"ב] הוי עלה: בשלמא באיסר ושמן בהא פליגי, דרבנן סברי לאורועיה שוריה לבריה שישלח לו ע"י גדול ור' יהודה סבר לשדורי ליה שוריה, אבל צלוחית אבידה מרעת היא שהוא עצמו מסרה לתינוק וא"כ כשמניחה לידו אמאי חייב לרבנן. ואוקמוה תרי אמוראי כגון שנטלה מידו ומרד לו בה דמשנטלה בידו מתחייב בשמירתה. ודחי לה תלמודא דכל כהאי גוונא ליכא למאן דאמר דחייב. ואוקי לה רבא כשנטלה מתחלה למור בה לאחרים ואח"כ מדר לתינוק, וסברי רבנן שואל שלא מדעת גזול הוי ובודאי חייב בהשבה מעלייתא, ע"כ. והשתא רישא דהך מתניתא אתיא לפרושי דהא דמחייבי רבנן במתני' (ו) עכ"פ אינו אלא על השמן, אבל על הצלוחית מודים לר' יהודה דפטור אא"כ עשה שום מעשה להתחייב. ואיברא דמלישנא דתוס' לא משתמע הנהו אוקמתי דתלמודא אא"כ נידחק במשמעות הלשון טובא, ויותר נראה דמוקי לה כגון שהטה אותה וע"י הטייתו שלא נזהר יפה שברה מתחת ידו ולכך חייב דאף ע"ג דאבידה מדעת הוא מ"מ אינו רשאי לאברה הוא עצמו בידים. ור' יהודה פוטר אפי' בכהאי גוונא הואיל ואבידה מדעת היא. כך משמע פשטא דמתניתא. ואם כנים אנחנו בדברינו זה, תמצא דהך מלתא תליא באשלי רברבי דפליגי הפוסקים בעלמא באבידה מדעת, דלהרמב"ם אע"ג דאינו זקוק להחזיר מ"מ אסור לזכות לעצמו [דלאו] כל כמיניה לאברה בידים דאע"ג שזה אינו חושש לפקח על נכסיו לשמור מ"מ לא הפקירן, ולהטור הפקר הוי וכל הקורם זכה וממילא דהמאברו ביד פטור, וכמבואר בסי' רס"א. נמצא דהרמב"ם פסק כרבנן והטור כר' יהודה. ומ"מ לא ניחא ליה לש"ס לאוקמי למתני' בכהאי גוונא משום דמלישנא דמתני' מוכח דהקטן עצמו שבר את הצלוחית.

לגנבה ואברה וכו' ואשמועינן שאעפ"י שלא פירשו לו שנותנים לו שכר על שמירת החבית אלא על המדידה אפילו הכי יש לו דין שומר שכר, ע"כ. וממוצא דבר יש לנו ללמוד פירוש התוס' שלפנינו, דאע"ג דפירושא דרישא נראה ברור דקמ"ל דאע"ג דמתני' לא איירי אלא לענין יוקרא וזולא, הוא הדין נמי לענין שבירה דכיון דאמרינן דעד שלא נתמלאת המדה הרי היא שאולה למוכר א"כ ממילא הכי נמי אם נשברה באותו זמן חייב המוכר לשלם אפי' נשברה באונס שהרי הוא שואל עליה, ואם משנתמלאת חייב לוקח.

מ"מ סיפא היינו מתני' גופה, ולא הוסיף כאן אלא דר' יהודה היא. ולא ידעינן מאי קמ"ל ולאפוקי ממאן. אך מתוך מה שנתבאר יש להבין דשפיר קמ"ל טעמא דמתני'. והיינו דבפ' האומנין [ב"מ דף פ' ע"ב] תנן כל האומנין שומרי שכר הן, וקאמר עלה בגמ' דף פ' [ע"ב] דפשטא דמלתא דמתני' אתיא כר' יהודה דסבירא ליה שוכר כשומר שכר, ודחיק התם בשינויי כי היכי דתיתי נמי כר' מאיר ע"ש. וכתבו התוס' שם [ד"ה נימא] דמדמי אומן לשוכר דכי היכי דאומן הוי שומר שכר אעפ"י שאינו נוטל שכר על השמירה אלא שכר טורחו, הכי נמי שוכר אעפ"י שאינו נוטל שכר שמירה אלא ע"י שנהנה בה, ע"ש. והשתא הכי נמי כפי מה שנתבאר בשיטה מקובצת דקמ"ל דאע"ג דאינו נוטל שכר על השמירה אלא על המדידה אפילו הכי הוי שומר שכר, א"כ אתיא כר' יהודה דאילו לר' מאיר כי היכי דשוכר כשומר חנם אע"ג דמשתכר בהנאתו משום דאינו נוטל שכר שמירה הכי נמי כן דאינו אלא שומר חנם ופטור כל שאינו בפשיעה.

מודים חכמים לרבי יהודה וכו'. במתני' [דף פ"ז ע"ב] תנן: השולח את בנו וכו' שבר את הצלוחית ואבר את האיסר חנוני חייב ר' יהודה פוטר שעל מנת כן שלחו

הצלוחית. ג. מקום שנהגו להשפיע, משפיע לו כל צורכו עד שלא נתמלא אחורי מדה ושולי מדה, להכריע, מכריע לו כל צורכו, ר' נתן אומר טפח מלא החוט המאזנים, ובטורטני, טפח שהן שני טפחים בלח, דברי רבי, רבי נתן אומר כל המשקלות שאמרו כשעור לטמאן כך שיעור להכריען. מקום שנהגו שלא להשפיע ושלא להכריע, נותן לו גירומין, אחד לעשרה בלח ואחד לעשרים ביבש. המוכר בפיקטני, כל השיפועין הרי הן של מוכר. המוכר בקטליין בשוק, משקין שבאחורי מניקות הרי הן של לוקח. ולא יהא מערב מן החבית, אלא קונח מן האגן. ושמן שקרש, אין מפשירין אותו. אין חנוני רשאי לא להרתיע את

חסדי דוד

א' לעשרה או א' מעשרה בליטרא כששוקל י' ליטרין, דהיינו א' למאה בלח, וא' מר' מאות ביבש, וסלקא בתיקו ולקולא.

ומ"ש המוכר בפיקטני וכו', יש לפרש דקאי על מ"ש בב"מ פ' המפקיד דף מ' [ע"ב] בלוקח שמן דמלבר שמקבל עליו הלוקח לוג ומחצה שמרים מקבל ג"כ לפחות שיעור הפקטים דהיינו שמן עכור, כפי פירוש הרמב"ם ושאר פוסקים, ואירי דיהיב זוזי בתשרי כשער הדמים של תשרי בזול משום דהשמנים עכורים באותו זמן ומקבל מיניה בניסן שהשמנים מזוקקים. וז"ש מי שרינו למכור בפחת הפקטני דהיינו פקטים אז אפי' במקום שמשפיעין, כל השיפועין הרי הן של מוכר ויהיב ליה במדה פחותה כדי שיעור לנכות הפקטים שהיה לו לקבל.

ומ"ש המוכר בקטליין, נראה דצ"ל בקטליזין, דהיינו שוק שמוכרין במדה גסה לתגרין.

וקאי אמאי רתנן במתני' דפרקין [דף פ"ז ע"א] שהחנווני אינו חייב להטיף ג' טיפין לפי שטרוד הוא למכור כל שעה. ואשמועינן הכא דהיינו דוקא חנווני שמוכר כל שעה לבעלי בתים הבאין לקנות, אבל התגר המוכר בשוק לשאר תגרים במדה גדולה דלא שכיחי כ"כ חייב למצות הכל, ולא סוף דבר הטפין שבשולי החבית אלא אפי' המשקה הנדבק באחורי המינקת שעל ידה מריק המשקה מכליו לכלי הלוקח, אפי' אותן המשקין צריך להניח להטיף לכליו של קונה.

והדר קאמר ראפי' במקום שהקונה מקבל עליו שמרים לא יהא לוקח שמרים מן החבית ומערב בכלי שמורד בו להקונה, אבל מ"מ מקנח כל השמרים (וכמדומה) (וכרומה)

ג. מקום שנהגו להשפיע וכו'. לא מצאתי תוס' זו בשום מקום. ואמנם כל

אשר תמצא ידי לבאר עפ"י מה שלמדתי מהמשניות ומהברייתא דמייתי ש"ס דף פ"ט אני אפרש. השפעה האמורה כאן נראה דהיינו גורש האמור במשנה [דף פ"ח ע"ב]: מקום שנהגו לגרוש לא ימחוק. ואשמועינן הכא עד היכן שיעור הגורש שימלא כל צרכו, היינו כל מה שתכיל המדה במילואה למעלה עד שלא ירד לאחורי המדה ולשוליה. וכן במשקל, מקום שנהגו להכריע חייב להכריע כל צרכו. ופירש רבי נתן כמה כל צרכו, טפח כפי שיעור חוט המאזנים רחנוני ורבעל הבית, וכן של טורטני דהיינו צורפי זהב, דבכלהו שיעור אורך החוט שתלויים בו סבירא ליה להאי תנא דהוי טפח. ואע"ג דבברייתא הנזכרת לא יהיב שיעור טפח אלא לחנווני ובעל הבית אבל לטורטני ג' אצבעות מ"מ הך תנא השוה אותם.

ומ"ש שהם ב' טפחים בלח, נראה דסבר האי תנא אליבא דרבי דכי היכי

דבמקום שמעיינין שנותן לו גרומיו יש חילוק בין לח ליבש, דבלח בעי טפי כדלקמן, הכי נמי במקום שמכריעין בעי הכרעה טפי בלח, דביבש סגי בטפח ובלח בעי שני טפחים. ור' נתן אמר כשיעור לסומאתן, דהיינו דחוט מאזנים בין דלח בין דיבש שיעורו ב' טפחים, הכי נמי שיעור הכרעה אינו אלא טפח אפי' בלח. ובוראי דהכי קי"ל, ואע"ג דקי"ל כרבי מחברו מ"מ מאחר שבברייתא דבגמ' לא נזכר שום חילוק בין לח ליבש אנו אין לנו אלא ש"ס דידן. וכן בההיא דטורטני.

ומ"ש בגרומין, הכי נמי איתא בש"ס [דף פ"ח ע"ב]. ומספקא ליה לש"ס אי רוצה לומר

המדה ולא להקפיצה ולא לנטותה ולא להושיבה על צדה, ולא יעשה קני מאזנים ארוך מצד אחד וקצר מצד אחד, ולא יעשה את המחוק עבה מצד אחד וצר מצד אחד, ולא יהא מעריב מים ביין, מי בלקייה בשמן, מי מעיים בדבש, סולת בדבש, וחומץ בשמן, חומץ במור, חיל בפול, עלי גפנים בפילון, חלב

חסדי דוד

והמחוק מצד א' עב ומצד א' צר, מפורש בגמ' שם דף פ"ט [ע"ב] ופירש"ם [ר"ה צדו אחד]: שהצר נכנס בתוך התבואה הרבה יותר מהעב וכשהוא קונה מוחק בעב וכשמוכר מוחק בקצר, ע"ש.

ופר"ק התערובות וסיפא מצאתי מקצתו בת"כ פ' ויקרא [פרק כ"ב] גבי כופר בפקדון. אך התם גרסינן מי גלוביא במקום בלקיא, והקרבן אהרן לא פירש בו מידי אלא שכתב שאין נודע בין מי גלוביא לשמן ומי גלביא עצמן לא הוריענו. אכן ראיתי בערוך [ע' גלבק] דגריס גלבקיא, ופירש המוסף שם: מין עשב שריחו וטעמו רע ויש לו גרעין וזרע כעין כרכוב ועוצרים ממנו מיץ לרפואת עינים והרמאים מזיפים זה המיץ בשמן, אי נמי אותו מיץ הוא השמן ומזיפים אותו במי העשב, ע"כ.

וכי מעיים דומים במדאיתן לדבש. והסולת מערבין בדבש כרי שיהא נראה עב ולבן.

ואמנם חומץ בשמן לא נזכר בברייתא ולא ידעתי מהו הזיוף. ואפשר דט"ס הוא וצ"ל: חלב בשמן, והיינו חלב מהותך דמערבין בשמן לפי שהוא בזול טפי משמן. ואם כנים אנחנו בגירסתנו, מוכח מכאן דאסור לרמות אפי' את הגוי דהא לישראל פשיטא דאסור. ומיהו י"ל דבחלב טהור קאמר דהיינו תרבא דאייתרא. ומ"מ כך הוא העיקר דאפי' לגוי אסור למאן דאמר גזל הגוי אסור, וכ"כ הרמב"ם [הל' גניבה פ"ז ה"ח], ועיין ר"ס רל"א.

וכ"ש חומץ במור, התם [בתורת כהנים] גרסינן קומוס, והיינו שקורין גומ"א ודומה למור והוא בזול.

וחיל בפול, התם גרסינן חול. ונראה דרוצה לומר צרורות של אבנים לבנות הנמצאין בחול ומערבין קצת מהם בפול כדי להכביד המשקל ודומות לפולין ואינן ניכרין.

ופירוש פילון, פירש הקרבן אהרן קשר של בשמים כמו חומרתא דפילון. ואין

שנרבקו באוגני המדה עצמה ומערבין. ומסיים על ענין ההטפה דלעיל, דמ"מ בזמן החורף שהשמן נקרש ועי"ז אינו יכול להסיף הכל ונשאר קצת בכלי של מוכר אין מחייבין אותו להפשירו כדי שיוכל למצות כל מה שנשאר במדה, דסתמא דמלתא כל דובין בהיא זימנא אדעתא דהכי לוקח. אי נמי יש לפרש אין מפשרין אינו רשאי, והיינו ע"ד מ"ש בשיטה מקובצת דב"מ דף ס"א בשם ר"ת אהיהא רשלא ירתיח פירש שלא יחמם הלח וימכור אלא ימכרנו צונן לפי שכשהוא חם מוסיף במדה, ע"כ. כך נראה פירושא דהך מתניתא.

אין חנווני וכו'. גם זו ראשה של עול"ה לא ראיתה במקום אחר. אך נראים הדברים ברורים שכל אלו דברי רמאות הן. שהמרתיע את המדה בידיו הרי זה גורם שיפול ממה שיש בגורש, וכבר נתבאר לעיל בסמוך דא"צ להשפיע אלא בכרי שאינו נופל. ושוב ראיתי בגמ' דף פ"ט [ע"ב] דמייתי ברייתא במשורה שלא ירתיח, ופרש"ם: שלא ישפוך היין בחוזק ומגבוה מפני שעולים הרתיחות אשקומ"א בלע"ז [קצף] ונראה כמלא, ע"כ. ואפשר דהכי נמי גרסינן להרתיח את המדה.

וכ"ש ולא להקפיצה, נראה לפרש מלשון ולא תקפוץ את ירך [דברים ט"ו ז], והיינו דזימנין שהמדה של מתכת רק ומהדקה בידו ועי"ז מתקפצת קצת ומשליך ממה שיש בגורש, אי נמי מתמלאת בפחות.

ולא לנטותה בידו שע"ז נראית מצד א' שהיא גדושה.

ולא להושיבה על צדה שאינו אוחזה ביד אלא מושיבה במקום מדרון שאינה יושבת ביושר, ועי"ז ג"כ נראה שהיא מלאה ואינה מלאה.

והקנה מאזנים נמי פשוט, רכל שאין הלשון קבוע באמצעית הקנה אין המשקל מכוון.

חמור בקטף, סיקרא בצור, וכסבורא בפילפלין. חנוני מקנח מדותיו של שמן פעם אחת בשבת, ושל יין משעשה שיליא, ולא יהא נותן מדותיו ומשקלותיו במלח מפני שהן חסרין, שנאמר כי תועבת ה' כל עושה אלה. ד. רבי שמעון אומר משם רבי עקיבא הרי הוא אומר מאזני צדק וגומר, אדם מוכר לחברו לגין וחצי רביעיות ושמיניות, וכשהוא בא עמו לחשבון לא יאמר לו מלא לי את

חסדי דוד

ומיקל. ומכאן ראייה לפיר"ת, וכבר הביאו התו' ראייה מהירוש' ולא חשו לאתויי נמי מהתוס'. ואמנם אני מצאתי בפסיקתא בפ' קדושים: במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח כדי שיכבדו, הרי תניא כוותיה דרשב"ם נמי. ואפשר דהא והא איתא הכל כפי מה שהוא המשקל.

וכמה שהוצרך התנא לאתויי קרא וכי תועבת ה' וגו', נראה משום דאינו ודאי שהמלח מיקל המשקולת, דאפי' תימא שיש כח למלח לחסרו היינו דוקא בהמשך זמן והכא אסר להטמין כלל אפי' פעם אחת, ומשום הכי קאמר שנאמר [דברים כ"ה ט"ז] כי תועבת וכו', וכיון שהכתוב החמיר בעונשו הילכך קפדינן בכל שהוא. אי נמי אפשר דאיתי קרא ללמד מאי דאיתא בפ' הרבית [ב"מ] דף ס"א [ע"ב] לאו רכתב רחמנא במשקלות למה לי לטומן משקלות במלח [ופריך] גזל מעליא הוא, ומשני לעבור עליו משעת עשייה אפי' לא שקל בהן, ע"ש. וי"ל שזה רמזו בפסוק רז"ש כל עושה אלה כלומר משעת עשייה תועבה קרי ליה.

ד. רבי שמעון אומר משום ר"ע וכו'. סתומים הדברים ולא הובאו בשום מקום. והנלע"ד דהכי פירושו, אדם שמכר לחבירו פעמים רבות (לוגין כצ"ל) וחציי לוגין ורביעיות ושמיניות, ובלשון רביעיות ושמיניות יש בכלל רביעית שברביעית וכן שמינית שבשמינית והוא הנקרא קורטוב לקמן, ופעמים שמדד לו במדות חסרות. אמנם המוכר הזה אין כוונתו לגזולו אלא שמחשב בלבו שכשיבא לעשות חשבון עמו אז יוריענו, וכן עושה כי בבואו לחשבון אומר לו מלא לי את המדה הזאת, כלומר המדה הזאת שהיתה שלימה תשלם לי במילואה כלומר כל שיוויה לאפוקי מדה אחרת שלא תמלאנה לשלמה כל דמיה לפי שמודה אני שהיתה חסרה, אי נמי אומר לו מחול לי מה שאוניתיך בקורטוב הזה שהיה

נראה, דמה זיוף שייך בזה עם עלי גפנים. אבל בערוך הביאו בערך פלן, ופירש המוסף עלה של בשם יקר ונחמד ומזייפין אותו בעלה גפן. וחלב חמור דומה במראיתו לקטף דהיינו שמן אפרסמון.

ואמנם סיקרא בצור ליתיה בברייתא ולא ידענא פירושו. ואולי שהוא מלשון צורה, ויהיה פירושו מין סם יקר ונחמד שמציירין בו מיני צבעונים ומזייפין לערב בו סיקרא שהוא מין ארמה הצובע הנמכר בזול. וכוסבר (כצ"ל) דומה לפלפלין והוא בזול ומערבין אותו.

וכל הדברים הללו פשיטא דאונאה וגזל גמור נינהו. ומה שהוצרך לבאר את כלן הוא מטעם שאמרו בגמ' בסוגיין [דף פ"ט ע"ב] אהיא דרבן יוחנן בן זכאי גבי מחק שלא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאים במעשה ידינו, וגמר לאומרה משום כי ישרים דרכי ה' צדיקים וכו'.

חנוני מקנח וכו'. במתני' [דף פ"ה ע"א] אנן תנן החנוני מקנח מדותיו פעמים בשבת אמר רשב"ג כמה דברים אמורים בלח אבל ביבש אינו צריך. והך תנא סבר כרשב"ג ודוקא בלח צריך קינוח. ומ"מ פליג עליה, דלרשב"ג אין חילוק בין יין לשמן ובכל לח בעי פעמים בשבת, והך תנא מיקל ובשמן סגי ליה בפעם א' וביין אינו צריך כלל עד שעשה שיליא, דנראה פירושו מלשון משישלה בחביות [ע"ז דף נ"ו ע"א], כלומר עד שניכרין בעין השמרים והחרצנין שנשארו במדה. ומ"מ לדינא נקטינן כרשב"ג דמשנתנו, ע"ס רל"א. אך מרברי הרמב"ם פ"ח מגניבה [ה"ח] נראה דפסק כתנא קמא.

ומ"ש שלא יתן משקלותיו במלח, הכי גרסינן בברייתא דף פ"ט [ע"ב] ורשב"ם פירש [ד"ה במלח] לפי שמכבירין, ור"ת פירש [ד"ה שלא] איפכא שהמלח שואב את המשקולת

המדה הזאת, מחול לי את הקרטוב הזה, שאין האמנת המדות תלוי בבריות והמקום הוחל שמו עליהן. ולא יעשה משקלותיו של בעץ, של אבר, ושל קיספורון, ושל מתכת, אלא של זכוכית. היה מבקש עשר ליטרין, לא יאמר לו שקול לו כל אחת ואחת בפני עצמה מפני הכריעות, אלא שקול לי כולן כאחת. היה מבקש ממנו שלשה רבעי ליטרא, שוקל לו ליטרא ונוטל ממנה רביע ליטרא, היה מבקש ממנו חצי ליטרא, שוקל לו ליטרא ונוטל ממנו חצי ליטרא, רביע ליטרא, שוקל לו רביע ליטרא. היה מבקש ממנו תרקב, מודד לו בסאה

אמר ר' חסדי
1234567

חסדי דוד

1234567

[ד"ה ונותן הכרע]: לפי שאי אפשר לצמצם שלא יהא בכל משקל קצת טפי ומפסיד המוכר, ע"ש. ולפי"ז אפי' במקום שמעיינין נמי דינא הכי לשקול במשקל א'.

אמנם כל מאי דתנא הכא מכאן ואילך אינו דומה לברייתא רבגמ' כלל. דהתם הכי

תניא: היה מבקש ממנו ליטרא שוקל לו ליטרא חצי ליטרא שוקל לו חצי ליטרא רביע ליטרא שוקל לו רביע ליטרא מאי קמ"ל דמתקנינן מתקלי עד הכי, דהיינו ליטרא וחצי ליטרא דליכא למיחש כלל דלא טעו אינשי בפלגא, והכי נמי מתקנינן רביע ליטרא רלא מיחלף בחצי ליטרא, אבל לא שליש ליטרא ולא חמישית וכיוצא, דטעו אינשי ואיכא למיחש.

ושוב תניא: היה מבקש ממנו ג' רבעי ליטרא לא יאמר לו שקול לי א' א' כל רביע בפני עצמו מטעמא דלעיל, אלא שוקל לו ליטרא ומניח

רביע ליטרא עם הברש, ואירי במקום שמעיינינן כמ"ש רשב"ם [ד"ה אלא שוקל לו]. ומסיים

הרמב"ם פ"ח דגניבה [הי"ט]: שאם אתה אומר יתן חצי ליטרא ורביע בכף א' שמא יפול רביע

הליטרא ולא יראנו לוקח, ע"כ. פירוש ומשקל אחד שיהא בו ג' רביעין לא עבדינן כרלעיל. כ"ז

לפי הש"ס. אבל הך תנא על כרחין רוח אחרת עמו, דסבר דאפי' בפלגא טעו אינשי הילכך לא

עבדינן אלא ליטרא ורביע ליטרא, דבכהאי גוונא ודאי לא טעו, והילכך קתני היה מבקש ג' רבעי

ליטרא כיצד יעשה הרי אין לו אלא ליטרא והרביע, וא"ת ישקול בג' פעמים אי אפשר

כדאמרן, הילכך שוקל ליטרא ואח"כ יסיר משם קצת כרי משקולת הרביע ליטרא ויהיה לו

והנשאר יתן ללוקח. בקש ממנו חצי ליטרא, ישקול ליטרא ואח"כ יחלק חצי בכף א' וחציה

בכף אחרת ויתן אחת מהחלקים ללוקח. במש

חסר, והואיל והאונאה מועטת תמחול לי, קמ"ל דאע"ג דמרוצה הקונה ומאמינו אפילו הכי אסור (ואפשר ג"כ דט"ס הוא וגם ברישא צ"ל מחול לי המדה הזאת כמו גבי קורטוב). ויהיב טעמא שאין האמנת המדות תלויה בבריות ראפי' מוחלין עליהם כל שנמצא בירו מדה חסרה אע"ג דמודד בה אדעתא לשלם או שימחול לו אפילו הכי איסור עביר דמשום הכי קפיד קרא וכתב [ויקרא י"ט ל"ו] מאזני צדק [וגו'] יהיה לכם, ולא קאמר תשקלו במאזני צדק. וגדולה מזו אמרו בגמ' [דף פ"ט ע"ב] שמדה חסרה אפי' להשהותה בביתו בלא מדידה אסור משום חומרא דמדות שהמקום הוחל שמו עליהם דכתיב בהו [שם] אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, ודרשו על מנת כן, נמצא שהמשקל בעדות כופר ביציאת מצרים. וז"ש הוחל שמו עליהן.

לא יעשה משקלותיו וכו'. שם בגמ' דף פ"ט [ע"ב]. ופירוש בעץ בריל, ואבר עופרת.

וקספירין בגמ' גרסינן גיסטרון, ופירשב"ם: מיני מתכות מעורבבים.

וכו"ש כאן ושל מתכת, פירוש של שאר מיני מתכת, ובגמ' תניא הכי להריא. וטעמא

פירשב"ם מפני שפוחתין, וכ"כ הרמב"ם ז"ל [הל' גניבה פ"ח ה"ד], ולפי"ז לא שנא דלח לא

שנא דיבש. אבל התוס' [ד"ה ולא] כתבו דוקא דלח לפי שהלחלוּחית נרבק בהן ומתייבש.

וכו"ש כאן אלא של זכוכית, בש"ס איתא של צונמא או זכוכית, וכ"כ הפוסקים.

ומ"מ האידנא נהוג עלמא בכלהו של מתכת והכל לפי המנהג, ונפקא מינה רבעיר חדשה אין לעשות דמתכת.

וכו"ש היה מבקש עשר ליטרין וכו', ג"ז שם [דף פ"ט ע"א]. ופירשב"ם ז"ל

ונוטל ממנו תרקב, היה מבקש ממנו ארבעה קבין, מודד לו בסאה ונוטל ממנו מארבעת קבין, היה מבקש ממנו קבים, נותן לו קבים. לא יעשה אדם מדה חסרה או מדה יתרה בתוך ביתו, מפני שמרמה בו את אחרים.

חסדי דוד

איסורא דרבנן דקרא לא אזהר אלא כשתקנה על מנת למוד במ דאל"כ מאי אצטריך רב למימר ע"ש, לפי"ז הואיל וספק דרבנן הוא אפשר להקל באתרא דחתימי. אלא דנראה דהרמב"ם פליג בהא על הרשב"ם דהא כתב שם: כל מי שמשאה בביתו או בחנותו מדה חסרה עובר בלא תעשה שנאמר [דברים כ"ה י"ג] לא יהיה לך וכו' ואפי' לעשות המדה עביט של מי רגלים אסור וכו' שמא יבא מי שאינו יודע וכו' ואין לוקין על לאו זה שהרי אין בו מעשה, ע"כ.

אמנם נלע"ד דלא פליגי, במה שנדקדק בלשון הרמב"ם דלא קאמר תחלה כל מי

שמשאה וכו' ואפי' לעשות עביט וכו' עובר וכו' אלא קאמר אח"כ ואפי' לעשות וכו' אסור, כלומר בהא מיהא איסורא הוא דאיכא אבל לאו ליכא שאינו אלא שמא יבא וכו', ואם איתא דמדאורייתא הוא אמאי הוצרך לטעמא אטו

טעמא דקרא דרשינן. אלא כוונת רבינו כמ"ש

ה"ה שם מההיא דפ' איזהו נשך [ב"מ דף ס"א

ע"ב] דכתיבנא לעיל דהטומן במלח עובר

משעת עשייה וקמ"ל רבינו חרושא דלאו דוקא

בשעת עשייה עבר ותו לא אלא מתחיל לעבור

באותה שעה בלאו דלא תעשו עול במדה

כדאיתא בגמ' (אפי' בהטמנה בעלמא וכל שכן

בעשיה ממש) ומשם ואילך נמי כל שעתא

ושעתא כל זמן שמשאה אותה עובר בלאו דלא

יהיה לך. ולאו מדעתו אמר זה הרמב"ם, אלא

ברייתא ערוכה היא בספרי [דברים כ"ה י"ג] ר'

יוסי ברבי [יהודה] אומר אם קיימת הרי הוא

בלא יהיה לך, ע"ש. ומיהו אם שברה או ייחדה

לשאר תשמיש שבטלה ממלאכתה פשיטא

דמדאורייתא מהני כמו שבירה. ומ"מ רבנן גזור

אפי' בכהאי גוונא שמא יבא מי שאינו יודע וכו'.

והיינו חרושא דקמ"ל רב ורתניא כוותיה, והן הן

דברי רשב"ם. ומ"ש הרמב"ם בסוף ואין לוקין

וכו' ארישא קאי על המשהא בביתו סתם ולא

ייחודה לעביט. ודע דאפי' הטמנה במלח ואפי'

העושה בידים המדה חסרה אין בו מעשה מיקרי

שהרי אין האיסור אלא על המחשבה שחושב על

מנת למוד ואין לוקין על המחשבה שאין זה

רביע ליטרא, שוקל לו רביע דהא איכא.

ושוב קתני דהכי נמי במדות לא מתקנינן אלא

סאה וקביים שהוא שלישית הסאה דלא

מיחלף, אבל תרקב דהיינו חצי סאה לא עבדינן

דמיחלף בסאה. הילכך ביקש הלוקח תרקב

מודד בסאה ואח"כ מחלקה במאזנים ויתן

המחצית ללוקח.

אבל בבבא שאח"ז ע"כ ט"ס יש בה וכצ"ל

היה מבקש [ממנו] ארבעה קבין

מודד לו בסאה ונוטל ממנה קביים. פירוש,

והשאר יתן ללוקח דהוה ליה ארבעה קבים. אבל

מבקש קביים מודד לו בקביים דהא עבדינן. כך

נראה סברת הך תנא, אלא דלא אתפרש אמאי

לא השוה את מדותיו, דלדידיה במשקלות

עבדינן הרביע ובמדות השליש דהיינו קביים,

והוא פלאי. ואיך שיהיה לא נקטינן כוותיה אלא

כמו שנתבאר בגמ'.

לא יעשה אדם מדה חסרה וכו'. ג"ז שם

[דף פ"ט ע"ב] מימרא דרב ותניא כוותיה,

אלא דהתם גרסינן: לא ישהא. וטעמא שמא

יתאנה מוכר או לוקח. ושם נתבאר דאפי' היא

עביט של מי רגלים אסור. תו איתא התם אמר

רב פפא דבאתרא דחתימי בחותם של הממונה

של מלך לית לן בה דאי לא חזי חותמא לא

שקיל ובאתרא דלא חתימי נמי אי מהנרסי

הולכים הממונים לבדוק את המדות לית לן בה,

ומסיק ולא היא זימנין דמיקרי בין השמשות

ומיקרי ושקיל. ופירשב"ם: בין השמשות שהכל

טרודין ואין רואהו, אי נמי הלוקח עצמו מתוך

טרדו לא יתן את לבו וכו', ע"ש. ונראה דאיכא

בינייהו, דלפירושא קמא לא קאי ולא היא אלא

אחילוקא דהנדרסה אבל כי חתימי אפי' למסקנא

שרי דהא מ"מ הלוקח בדיק בחותמא ולא

חיישינן שמא לא יתן לבו, אבל לפירושא בתרא

אפי' חתים אסור דזימנין דלוקח גופיה מתוך

טרדו לא יתן את לבו לבדוק בחותם. וממה

שהתיר הרמב"ם בפ"ז [מהל' גניבה ה"ד] כשהן

חתומין שמע מינה רסבר כפירושא קמא, ומ"מ

מידי ספק לא נפיק. אך כפי מ"ש רשב"ם גופיה

שם [ד"ה שיששה] דהך איסורא אינו אלא

בכל מקום הן עושין תרקב וחצי תרקב, קב וחצי קב, רובע תומן וחצי תומן, ועוכלא, הין וחצי הין ושלישית הין ורביעית הין, ולוג וחצי לוג ורביעית ושמינית וחצי שמינית ואחד משמנה בשמינית, וזה הוא קורטוב. פרוטות שאמרו, אחד משמנה פרוטות לאיסר, איסר, אחד מעשרים וארבעה לדינר, שש מעה כסף, דינר, מעה כסף, שני פונדיון, פונדיון, שני איסרין, איסר, שני מסמסין, מסמס, שני קונטרסין, קונטרס, שני פרוטות, רבן שמעון בן גמליאל אומר פרוטה שאמרו אחת משש פרוטות לאיסר, שלשה הדרסין, מעה, שני הניצין, הדרס, שתי שמינות, חניץ, ושתי פרוטות, שמיין. אין משתכרין לא בביצים ולא בפירות פעמיים, דברי רבי יהודה, וחכמים מתירין.

חסדי דוד

לה, אבל ליכא התם פלוגתא כלל וגם לא נזכרו בה פירות אלא ביצים בלבד. והכי איתא התם: ת"ר אין משתכרין בביצים פעמים, ופליגי בה רב ושמואל, חד אמר על חד תרי וחד אמר תגר לתגרא. ופירשב"ם על חד תרי ראע"ג דהתירו לו להשתכר יותר משתות משא"כ בשאר פירות ולא שרי להשתכר באינך אלא שתות כרתניא אבל בצים דאינך כ"כ חיי נפש שרו טפי אלא שלא ישתכר כפלים, וחד אמר שלא ימכרם אלא התגר הראשון ולא ימכור לתגר אחר שיקנו הקונים מהשני שיש כאן ריוח שתי פעמים וכו', אבל שאר דברים מותר שאם זה יוקיר ימצאו אחרים שימכרו בזול, ע"כ. וצריך פירוש לפירוש, דמ"ש אבל שאר דברים מותר רוצה לומר שאר דברים שאינן חיי נפש, דאילו דברים של חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות אדרבא הא תניא לעיל בסמוך אין משתכרין ופירשב"ם גופיה אין משתכרין לקנות יין ושמן וסלתות מבעל הבית למכור בשוק אלא בעל הבית עצמו ימכור לצריכין וכו', הרי דבשאר דברים של חיי נפש אסור תגר לתגרא, אלא צ"ל כדאמרן. איך שיהיה מהתוס' דהכא נראה בהדיא כההוא מאן דאמר תגר לתגרא, דהשתא רין הבצים שוה לרין הפירות דהיינו דברים של חיי נפש, ואתי שפיר דהכא כייילינהו לא בבצים ולא בפירות. אבל לאידך מאן דאמר על חד תרי, היכי כייילנהו והלא בפירות לא שרי אלא שתות. ומ"מ לא הכריח תלמודא לאותה סברא, דצ"ל דידע דלאו דסמכא היא ולא מתנייה בי ר' חייא ור' הושעיא: תרע דהא הכא פליגי, דלרבנן שרי ובש"ס מיייתי סתמא אין משתכרין, אלא ודאי אינה עיקר. ועיין בסימן הנז' ומ"ש הרב"ח והר"ב הדרשה שם.

מעשה, ולא נקרא מעשה אלא כשמורד אלא דההיא שעתא נמי פסור מטעמא אחרינא שכתב הרמב"ם לעיל לפי שניתן לתשלומין. שוב ראיתי להר"ב הלכה למשה ז"ל דשקיל וטרי בלשון הרמב"ם, ורצה לומר דפליג על רשב"ם, ע"ש שאין להאריך והמעין ירא וישפט. הדרן לרברי התוס' דצריכין לפרשה כההיא דבגמ' דהיינו אע"ג ולא עבדה ארעתא למוד, דא"כ א"צ לטעמא מפני שמרמה בה את אחרים דרוצה לומר שמא יבא מי שאינו יודע וכו' וכמ"ש הרשב"ם.

ומ"ש בכל מקום הן עושין תרקב וכו', על כרחין הך תנא פליג אתנא דלעיל וסבר דבפלגא לא טעו אינשי. וכל הנך מילי איתנהו בגמ' בברייתא שם [דף פ"ט סו"ע"ב] וע"ש בגמ' ובפרשב"ם (שעלוה) [שעליה] שאין להאריך. וע"ס רל"ח ס"ד.

פרוטות שאמרו וכו'. איירי דאיירי בענייני המדות והמשקולות תנא הכא נמי עניינו המטבעות. ואיתא להך מתניתא בפ"ק דקידושין דף י"ב [ע"א] הך פלוגתא דרשב"ג ורבנן. ויש כאן בדברי תנא קמא ט"ס וכצ"ל: מסמס ב' קונטרנקין קונטרנק ב' פרוטות. ובדרשב"ג צ"ל: שני הנצין הדרס שני שמנין הנץ וכו'. וע"ש בגמ' דנקטינן כתנא קמא. וקיצורן של דברים שהדינר הוא ו' מעין י"ב פונדיון כ"ד איסרין מ"ח מסמסין צ"ו קונטרנקין קצ"ב פרוטות. ושיעור הפרוטה משקל חצי שעורה של כסף צרוף, עיין בח"מ ר"ס פ"ח, ועמ"ש בס' כפתור ופרח בפ"ו בארוכה, וע"ע בתשו' ב"ד בסוף חלק א"ח. אין משתכרין וכו'. בגמ' דף צ"א [ע"א] מיייתי